A családi támogatás szerepe a szakmai életútban

Engler Ágnes

A családi háttér szerepe nem kérdőjelezhető meg az egyén szakmai előmenetelében. Az elméleti modellek és empirikus kutatások elsősorban a gyermek- és ifjúkori teljesítmény mögött húzódó családi háttér hatásait vizsgálják, a későbbi életkorokban elért eredményesség kapcsán a származási család hatása háttérbe szorul, a prokreációs család pedig szinte meg sem jelenik.

Tanulmányunkban három különböző kutatás adatainak felhasználásával az egyéni életút különböző pillanataiban figyeljük meg a család és az eredményesség összefüggését. Először a közoktatásban tanulók teljesítményét vetjük össze a családszerkezet szempontjából, majd a felsőoktatásra figyelünk. Az első esetben a vizsgálat alanyait a származási családjukban látjuk, a későbbiekben pedig a prokreációs család szerepét igyekszünk bemutatni az egyéni karrierút egy olyan pontján, amikor emberi tőkeberuházásra kerül sor felsőfokú továbbtanulás formájában. A felsőoktatáson belül olyan hallgatókat kerestünk meg, akik család és (általában) munka mellett végzik felsőfokú tanulmányaikat. Célunk a tanulási jellemzők, akadályok, igények feltérképezése a családi háttér támogatásának összevetésével, illetve a tanulmányi és magánéleti feladatok összeegyeztetési lehetőségének kitapintása.

A családi háttér szerepét nem folyamatában vizsgáljuk, mivel az elemzések három különböző kutatás regionális adatfelvételen alapulnak. Nem longitudinális vizsgálatról van tehát szó, de az adott régióban végzett felmérések mentén kívánunk választ keresni arra kérdésre, hogyan tudja a családi háttér befolyásolni az eredményes életpálya kialakulását a különböző életszakaszokban. Igyekszünk választ kapni arra a kevésbé kutatott kérdésre is, hogyan alakul az életkor előrehaladtával a származási és a prokreációs család hatása az egyéni karrierútra.

1. A családszerkezet hatása az iskolai eredményességre

A tanulók iskolai teljesítményében és magatartásában a családi háttérnek vitathatatlan a szerepe. A szakmai életút elejének számító közoktatás éveiben a családi erőforrások, a családtagok által birtokolt tőkefajták jelentősen befolyásolják a gyermekek és fiatalok előrehaladását, a társadalmi egyenlőtlenségek pedig nem látszanak kiegyenlítődni az iskolarendszerben. (Bourdieu 1978, Coleman 1974, Boudon 1998, DiMaggio 1998, Kozma 1999, Róbert 2001, Róbert 2004, Szemerszki 2015.) Újabb kutatások sora igyekszik azonban rámutatni arra, hogy a család hatása a gyermekek teljesítményére nemcsak a szocio-ökonómiai státus függvényében elemezhető. A család szerkezete, a családtagok között lévő viszony, a család légköre, a családban folytatott kommunikáció, a gyermekre fordított minőségi idő nemcsak a teljesítményt és iskolai pályafutást befolyásolja, hanem hatással van a gyermek testi-lelki fejlődésére is. (Buda 1998, Kelley – Sequeira 1997, Kopp-Skrabski 2000, Pusztai 2004, Croll 2004, Brown 2006, Acs 2007, Vandeleur et al. 2009.)

A családstruktúra és a tanulói előrehaladás összefüggéseit egy regionális kutatás során vizsgáltuk középiskolásokra fókuszálva. A tanulói előrehaladás egyik legmeghatározóbb

tényezője a szocio-ökonómiai státus, amelynek összetevői közül jelen kutatásban a következőkre figyeltünk: család nagysága, család típusa, szülők iskolai végzettsége, szülők gazdasági aktivitása, lakóhely típusa, család anyagi helyzete. A tanuló teljesítményének mérését egy index elkészítésével végeztük, a bevont elsődleges változók a tanulmányi átlag, a nyelvvizsgával való rendelkezés és a tanulmányi versenyeken való szereplés volt. Bevontuk az indexalkotásba az olyan tanulási aspirációra utaló változókat, mint az órai aktivitás, az odafigyelés, a tanulás és az iskolába járás fontossága, a jó jegyek szerzésének igénye, a továbbtanulás fontossága. Ide tartozónak véltük az iskola különböző eseményeibe, feladataiba történő önkéntes bekapcsolódást, így az iskolai ünnepségeken való szereplést, a rendezvények szerevezésébe történő bekapcsolódást, a diákönkormányzatban végzett munkát, a honlap és az iskolaújság szerkesztését. A sportversenyeken való részvételt az előzőeknél kisebb súllyal vontuk be a mutató megalkotásába.

Az eredményességi mutató alapján két csoportot hoztunk létre. A mutató átlagát elérő és az afeletti értékkel rendelkező tanulók az eredményes tanulók csoportjába kerültek, míg az átlag alattiak a kevésbé eredményes tanulókéba. Az utóbbi tanulói csoport a minta 47,4 %-át adta, a válaszadók 52,5%-a mondható eredményesnek. A tanulási eredményesség és a tanuló családjának típusa között szoros összefüggés áll fenn (1. táblázat): az eredményes tanulók többségét (57,5%) vér szerinti szülők nevelik, az egy szülő által nevelt gyermekek 41,6%-a bizonyult eredményesnek, a mozaikcsaládban élőknek 37%-a. A családban élő gyermekek száma és az eredményesség között nem volt szignifikáns kapcsolat. Az eredményes tanulókat legnagyobb arányban a két (48%) és a három vagy annál több gyermeket nevelők esetében (42%) találjuk.

Úgy tűnik tehát, hogy a teljes családi szerkezet jó hatással van a gyermekek tanulmányi előmenetelére, de leginkább abban az esetben, ha édesapa és édesanya jelenti ezt a hátteret. Adataink szerint az egyik szülőt nélkülöző háztartásokban növekedő, jól teljesítő gyermekek valamennyivel megelőzik azokat, ahol pót (nevelő) szülő él.

1. táblázat A tanulói csoportok megoszlása eredményesség alapján a családtípusok szerint (p=0,001)

	Teljes család	Egyszülős család	Mozaikcsalád
Kevésbé eredményes tanulók	42,5	58,4	62,9
Eredményes tanulók	57,5	41,6	37,1
Összesen	100	100	100

Adatbázis: Családok strukturális válságának hatása az iskolai eredményességre (N=627)

A szülők iskolai végzettségének hatását a jól ismert képlet mutatja: minél magasabb a szülő iskolázottsága, annál eredményesebben tanulnak gyermekeik. Ebben az adatbázisban a diplomás apák 67%-ának, a diplomás anyák 63%-ának eredményes tanuló a gyermeke, a csak általános iskolát végzett szülőknél 43% és 47% ez az arány. A különbség ugyan mérvadó, azonban felhívjuk a figyelmet arra, hogy az alacsonyan iskolázott szülők gyermekei között a teljes családból érkezőknél a vártnál magasabb (80%) a jól teljesítő.

Hasonló jelenségre figyeltünk fel a települési lejtő kapcsán. A lakóhely sokkal inkább befolyásoló tényező volt, hiszen a kevésbé eredményesek 43%-a, az eredményes tanulók 32%-

a él nem városi településen (p=0,007). A települési lejtő különösen a nem teljes családban élőket érinti: míg az édesszülőkkel élő falusi, tanyasi tanulók fele eredményes a tanulásban, addig az egyszülős falusi gyerekeknek már csak harmada, a mozaikcsaládban élőknek mindössze 28%-a (p=0,021). Úgy tűnik tehát, hogy a területi egyenlőtlenségből származó hátrányokat a teljes családban történő nevelkedés kiegyenlítheti.

A család egzisztenciális körülménye kis mértékben befolyásolta a tanulók iskolai sikerességét. Az apák döntő többsége aktív munkavállaló (94%), gazdasági aktivitásuk gyengén volt szignifikáns az eredményességgel (p=0,05). Az anyák 84%-a volt munkaviszonyban a megkérdezés idején, a gyermek eredményességével nem függött össze az aktivitás. Az átlaghoz viszonyított anyagi helyzet szintén csak gyenge szignifikáns kapcsolatot mutatott: az eredményes tanulók 65%-a érezte magát átlag alatti helyzetűnek, a kevésbé eredményesek 72%-a.

2. A család szerepe a kisgyermeket nevelők továbbtanulásában

A gyermek születését követő első évek rendkívül fontosak a gyermek és szülei számára. A Magyarországon példaértékű lehetőséget biztosító gyed, gyes időszaka elsődlegesen a gyermekre való odafigyelésé, a gyermek neveléséé és gondozásáé, hiszen az ekkor végbemenő testi-lelki fejlődés az egész életet meghatározza. (vö. pl. Mérei – Binét 1971, Buda 1985, Kopp - Skrabski 2003, Farkas 2006, Harcsa 2014).

A munka világának elhagyása ugyanakkor bizonyos hátrányokat eredményezhet, mivel az otthon töltött évek alatt megkopnak a képességek, a megszerzett tudás elavulttá válik, illetve a kompetenciák sérülése mellett a munkaerő-piaci reintegrálódás bizonytalansága jelenti a munka világának rizikófaktorát (Koncz 2004, Hakim 2006, Makay – Blaskó 2012).

A tudás erodálásának elkerülését, és ezzel együtt az aktív munkavállalói létbe történő sikeres visszatérés lehetőségét biztosíthatja a gyermeknevelési ellátás idején folytatott tanulás (Goldin 2006, Engler 2011, Berg- Mamhute 2013). Hazánkban jellemzően az anyák veszik igénybe ezeket az ellátásokat. A munkaerőpiac elhagyása, az otthon töltött idő hossza, a visszatérés időzítése mind az egyéni élethelyzetekből adódó, de az adott társadalmi-gazdasági kontextusban zajló döntések függvénye. (Ld. pl. Frey 2003, Spéder 2003, Koncz 2006, Blaskó 2008, Ternovszky 2012)

A családos hallgatók közül a három év alatti gyermeket nevelő nők nagy arányban képviselték a gyesen, gyeden lévő kismamákat az egyetemek és főiskolák padjaiban az ezredforduló környékén. Ez annak a rendeletnek volt köszönhető, amely kimondta a gyermeknevelési szabadságon lévők tandíjmentességét. A kisgyermeket nevelő hallgatók tanulási jellemzőit és a tanulás következményeit egy regionális longitudinális kutatásban tártuk fel, a felsőfokú tanulmányok idején, majd a végzést követő években.

Érdeklődésünk középpontjában az állt, mi késztette a kisgyermekes hallgatókat a felsőfokú tanulmányok elkezdésére a gazdasági értelemben vett inaktív évek alatt, milyen eredményességgel haladnak előre tanulmányaikban, később hogyan tudták mindezt kamatoztatni a munkaerő-piaci reintegráció során. Különös hangsúlyt fektettünk annak vizsgálatára, hogyan tudták összeegyeztetni tanulmányaikat a kisgyermek-neveléssel, és hogyan járult hozzá ehhez az egyetemi, főiskolai intézmény.

A longitudinális kutatás legfőbb eredménye, üzenete, hogy a kisgyermek mellett végzett felsőfokú tanulás kiváló befektetésnek bizonyult. Nemcsak a sikeres munkaerő-piaci reintegrációhoz járult hozzá, hanem az egyetem, főiskola világa sajátságos módon gazdagította

a hallgatók társadalmi és kulturális tőkéjét. Jelen tanulmányban azonban nem a felsőfokú tanulás során kimutatott hozamokra koncentrálunk, hanem a sikeres folyamat mögé pillantva a „háttérszereplőket" ismerjük meg.

A továbbtanulásról szóló döntésekben nagyfokú támogatást tapasztaltunk a családtagok részéről, értve ezalatt a kismamák szüleit és házastársait. Megfigyeltük azonban, hogy a hallgatók egy részénél ezek a kezdeti támogatások lassan elmaradnak. A szülők és társak kevesebb alkalommal vállalják át a tanulás miatt kieső teendőket, például a háztartásban nyújtott segítséget (bevásárlás, főzés, takarítás), a gyermekgondozással kapcsolatos feladatokat (pelenkázás, sétáltatás) vagy a gyerekfelügyeletet.

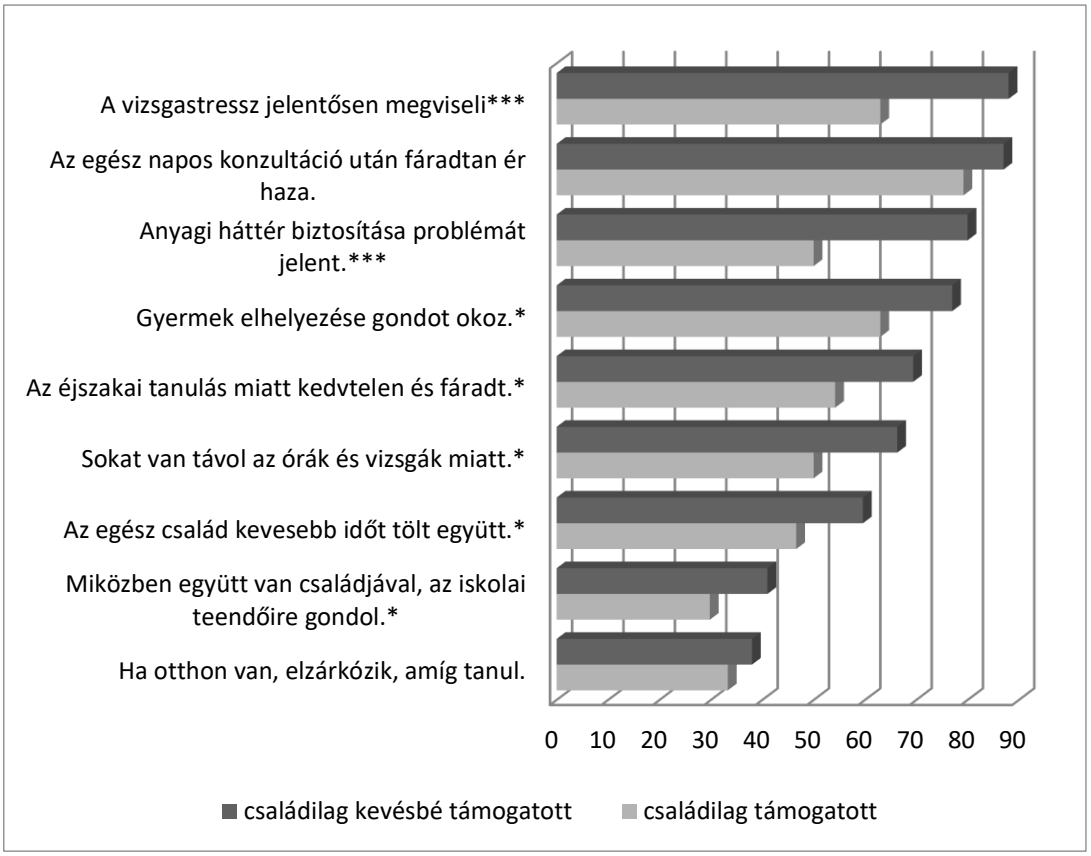
Azok a hallgatók azonban, akik folytonos segítségnyújtást tapasztalhattak meg az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaik alatt, objektív és szubjektív adatokkal mérve is kimutathatóan eredményesebbnek bizonyultak. Az objektíven mérhető adatokkal alátámasztható eredmény a félévi átlagokban, a halasztások számában, a tanulás iránti motivációt mérő skálákon, a későbbi elhelyezkedési mutatókon váltak kimutathatóvá.

A válaszadó hallgatók önbevallásán alapuló mutatók a tanulás és család összeegyeztetésével, a tanulásra fordított idő mennyiségével és minőségével függtek össze. Az elemzésekből egyértelműen kiderült, hogy a támogatott hallgatók hatékonyabb tanulók: az időbeosztásuk kedvezőbb, a tanulásra fordított időt produktívan ki tudják használni, jobb a stresszkezelésük, kevesebb a konfliktusuk családtagjaikkal. Ugyanakkor könnyebben és hatékonyabban tudnak bekapcsolódni az egyetemi vagy főiskolai közösségekbe, hathatósabban használják az információáramlást, hatékonyabb a csoporttársaikkal és oktatóikkal történő együttműködésük.

A családi segítséget nagyobb mértékben nélkülözők kimutathatóan több problémával szembesültek a felsőfokú tanulmányok során. (1. ábra) A tanulásból adódó stressz, fáradság, időhiány mindkét csoportnál jelentős probléma, azonban ezek kezelése és hatása szignifikánsan összefügg a családi háttér idő- és figyelem-ráfordításától. Az ábrán látható, hogy a gyermek elhelyezése még a támogatottabb családokban is jelentős probléma (60%). Különösen így van, ha a szülők még aktívak voltak, vagy ha a férj munkaideje nem engedte meg a gyermekfelügyelet átvállalását a konzultációk vagy vizsgák, illetve az otthoni tanulás ideje alatt. A gyermek nagyszüleinek távolmaradását sok esetben a földrajzi távolság is magyarázta, de előfordult a „szendvicsgeneráció" jelensége is, amikor saját szüleik gondozása hátráltatta őket a fiatalok segítésében.

A tanulás és család összeegyeztetésében elsősorban a férjek szerepét kell kiemelni, akiknek szintén plusz terhet jelent a kieső feleség és anyai szerepek pótlása a napi munkavégzés mellett. Ahol ez kedvezően valósult meg, ott a tanulás miatt fellépő házastársi konfliktusok előfordulása a kérdőívet kitöltők válaszai szerint jelentősen kisebb. A családjukat biztosan maguk mögött tudók esetében 5-6%-os a különböző jellegű problémák aránya, míg a másik hallgatói csoport 40%-ánál a sok tanulnivaló miatt lép fel feszültség, húsz százalékuk a gyakori távollét miatt kerül összetűzésbe férjével, az anyagi terhek egytizedüknél okoznak problémát.

A hallgatók elmondása alapján a család és munka mellett leginkább éjjel jut idejük a tanulásra, az ebből adódó fáradtság azonban kihat mindkét élettérre. A családtagokkal töltött idő csökkenése állandó lelkiismeret-furdalással tölti el őket, akárcsak a munkahelyen való megfelelési igyekezet. Mindehhez társul a vizsgastressz, a határidős tanulmányi feladatok, a konzultációs távollétek munkahelytől és családtól egyaránt.

1. ábra A kisgyermek mellett felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók nehézségei a családi támogatás mértéke szerint, % (*** sign.=0,000, ** sign.=0,004, *sign.=0,05-0,01). Adatbázis: Kisgyermeket nevelő hallgatók vizsgálata (2006-2009)

3. Felsőfokú tanulmányok család és munka mellett

A család és munka mellett tanuló hallgatók későbbi vizsgálata során hasonló akadályok, problémák kerültek felszínre. A 2013-ban végzett kutatásban részidős képzésben résztvevő férfiak és nők tanulmányi jellemzőit tártuk fel kvalitatív és kvantitatív módszerrel. Esetükben a fent bemutatott intézményi problémák kiegészültek a munkavállalásból adódó feszültségekkel (nemcsak a családi élet nehezíti meg az időbeosztást, a pontos megjelenést, a feladatok teljesíthetőségét). A megkérdezett hallgatók érzékenyen reagáltak az oktatás minőségére (a kurzusok tartalmának hasznosíthatósága, az oktatási módszerek felnőttekre szabása, az oktatók bánásmódja), valamint az egyetemi egységek elérésére (tanulmányi osztály, könyvtár, jegyzetbolt, menza elérhetősége a konzultációk idején). (Vö. többek között Kasworm 1990, Richardson - Estelle 1998, Schuetz – Slowey 2000, Forray – Kozma 2009, Robert – Saar 2012)

A sikeres tanulmányokhoz a magánéleti háttér nagymértékben hozzájárult. Az interjúk során számos alkalommal megjelent a családi háttér jelentősége, elsősorban nem a származási, hanem a prokreációs családot illetően. A hallgatók beszámoltak arról, hogy társaik hogyan támogatják őket, hogyan segítik át nehezebb időszakokon konkrét támaszt nyújtva, ahogyan például a következő alany meséli: *„A párom kiemel a gép elől, amikor már rádőlök. Rám adja a kabátot, a csizmát, kilök az ajtón és azt mondja, egy órát elmegyünk sétálni… És akkor viszonylag annyi idő alatt a feszültség is kimegy belőlem, ő egyébként is nagyon támogató, nyugodt ember. Általában az ő reakciója az, hogy megkérdezi, átnézzek valamit, lefűzzek valamit…”*

Hasonló támaszt nyújt az alábbi társ*: „Amit a párom el tud intézni, ő vállalkozó, tehát nincs úgy helyhez kötve, akkor feltolom a vonatra, elmondom, hogy kit keresel, hova mész és vagy el tudja intézni, vagy nem."* Korábban elmaradt továbbtanulás pótlásánál is megjelenik a társ segítsége: *„Ő [a férje] is mindenben támogat. Mikor ott hagytam az egyetemet, muszáj volt támogatnia abban is, mert akkor már terhes voltam, és anyagilag sem úgy álltunk, hogy esküvő, gyerek, egyetem, sok lett volna. De ő mindig mondta, mikor már nagyobbak lettek a gyerekek, hogy menjek vissza tanulni. És ahogy találtam egy jobb időbeosztású munkahelyet, ezt meg is tettem. A férjem nagy örömére, azóta is mindenben segít, még vizsgaidőszakban a házi teendőket is átveszi, hogy nélküle nem menne"* – emlékszik vissza a korábbi tanulmányait félbeszakító hallgató.

A gyermekek szintén pozitív hatással lehetnek szüleik továbbtanulására. Egyfelől ösztönzik őket a jelentkezésre, a nagyobbak segítenek az otthoni feladatokban, sőt, a felkészülésben. *„A gyerekek nagyon örülnek neki [hogy tanul]. Most már nemcsak én noszogatom őket, hanem ők is engem, viszont sokat segítenek, mert ugye nagylányaim vannak, az egyik gazdasági főiskolás, tehát ők teljesen pozitívan fogadják, és engem támogatnak. Sőt, lökdösnek előre, mert néha azért elesek…, de ők nem hagyják, nem hagyják, és ez nekem nagy segítség"* – vallja az egyik hallgató. Másfelől sokan úgy gondolják, a saját példájuk jótékony hatással lesz gyermekeik tanulási attitűdjére: *„azt szeretném, ha ők [gyerekei] is tovább tanulnának, egyetemre járnának, és így talán példát is mutatok nekik, hogy én még ennyi évesen is tanulok."* Emellett egyes szakokon a tanultakat a gyerekekkel történő otthoni készülés során is kamatoztathatják: *„amit megszerzünk tudást, azt is fel tudjuk majd használni, nem a pici gyereknél, de a nagyobbnál".*

A család mint támogató közeg fontos szereppel bír tehát az elvárások teljesítésében, ugyanakkor, éppen ezen a terülten csapódik le leginkább a több éves tanulási beruházás nehézsége a családos hallgatók esetében, amint ezt egy válaszadó megfogalmazta: *„akinek van munkahelye, annak nem lehet kimutatni, hogy én most ideges vagyok, fáradt vagyok, nem kezdhetek el vitatkozni…A család issza meg a levét, aki közel áll hozzám, mert az látja, hogy most el kell vonulni, mert tanulni kell, nincs idő mással foglalkozni."*

A hallgatói eredményesség és az elköteleződések elrendeződése közötti kapcsolat vizsgálati eredményei a várthoz képest eltérően alakultak. Feltételeztük ugyanis, hogy a munka és család mellett tanulók ideje, energiája, figyelme többszörösen megoszlik kötelezettségeik miatt, ami a tanulásban nyújtott teljesítményt, valamint a felsőfokú intézménybe történő integrálódást visszaveti.

Az eredményességet két oldalról közelítjük meg. Az egyik, objektív szemszög a megszokott mutatókból áll, jelen esetben az utolsó félévi átlag, az idegen nyelv ismerete, nyelvvizsgával való rendelkezés vagy nem rendelkezés. A másik megközelítés szubjektív jellegű, a hallgatók bevallásán alapul: mennyire érzi magát motiváltnak, milyen gyakran jár órára, milyen fokú az aktivitása a szemináriumon, milyen alapossággal készül vizsgára, mennyire becsületes módon jár el a beadandók elkészítésénél és a vizsgákon, milyen mértékben tartja be a határidőket. Az eredményességi index megalkotásához összesen 14 változót vontunk be, majd összevetettük a demográfiai háttérváltozókkal. A kapcsolatokat a 2. táblázat szemlélteti.

A tanulói életút két vizsgált szakaszát tekintve meglepő kép tárul elénk. A gyermek- és fiatalkori tanulói eredményességet oly nagymértékben befolyásoló családi háttér (apa és anya iskolai végzettsége, lakóhely) és annak „beruházási következménye" (alapiskolázottság) nem befolyásolja szignifikánsan az egyén teljesítményét. A saját, felnőttkori háttér sokkal inkább mutat összefüggést az eredményességgel: a családi állapot, a gyermek megléte vagy nem léte, a gyermekszám, a jelenlegi intézmény típusa, de még a társ végzettsége is meghatározóbb a

szülőkénél. Úgy tűnik tehát, hogy a korábbi tanulmányi életútra tett hatások (a középiskola típusát kivéve) halványulni látszódnak a felnőttkori háttér mellett.

2. táblázat Az eredményességi mutató és a demográfiai háttér kapcsolata

	szignifikanciaszint (R-négyzet)
nem	0,000
családi állapot	0,000
gyermek	0,000
gyermekszám	0,001
lakóhely	0,564
alapiskolázottság	0,189
apa iskolai végzettsége	0,930
anya iskolai végzettsége	0,449
társ iskolai végzettsége	0,082
középiskola típusa	0,007
jelenlegi intézmény	0,000

Az eredményesség mértéke családi állapot szerint a vártnál eltérően alakul. Azt feltételezhetnénk ugyanis, hogy a több szerepben tevékenykedők (munkavállaló mellett társ, szülő) kevesebb figyelmet tudnak tanulmányaikra fordítani. Az eredményességi mutató azonban ellenkező képet mutat: családi állapot szerint legeredményesebbek a házasságban élők, valamint azok, akik gyermeket nevelnek. A gyermekek száma pozitívan befolyásolja a teljesítményt, a nagycsaládosok rendelkeznek a legkiválóbb mutatókkal (p=0,000; 0,001).

Az eredményességi mutató alapján a megkérdezetteket két csoportra osztottuk, az eredményesekre és a kevésbé eredményesekre, a 2. ábra az eredményes hallgatók megoszlását szemlélteti családi állapot szerint. Általánosságban elmondható, hogy a nők fele (55%-a) az eredményes csoportba tartozik, a férfiaknak pedig a harmada (32%). Családi állapot szerint is szignifikáns összefüggés áll fenn, miszerint a legeredményesebb hallgatók a házasságban élők (az eredményes hallgatók felét teszik ki), az élettársi kapcsolatban élőknek és az egyedülállóknak egyaránt negyede tartozik ide. Úgy tűnik tehát, hogy a stabil párkapcsolat és a gyermeknevelés nem hátráltatja a felnőttkorban végzett tanulási folyamatot, sőt, elősegíti azt.

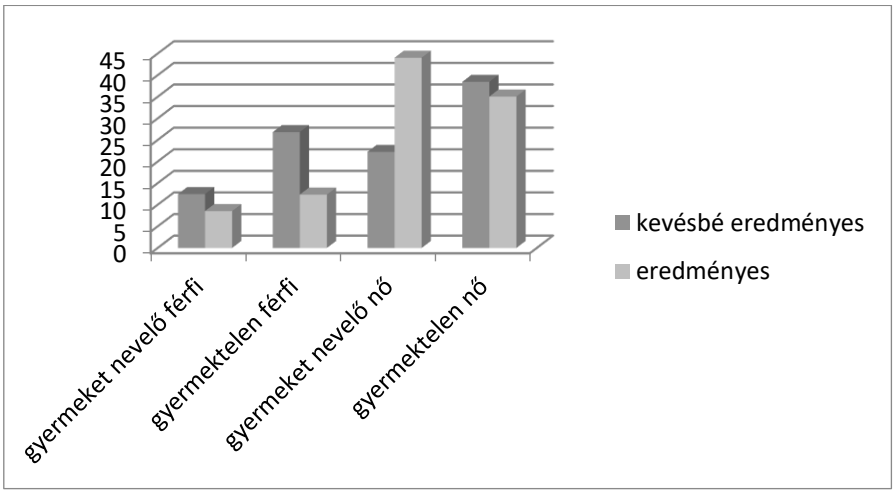
Ezt mindkét nem esetében megfigyelhetjük: a gyermeket nevelő nők sokkal jobban teljesítenek, mint a gyermektelen nők, ez a férfiaknál is igaz, kisebb különbséggel. A gyermekes férfiak és gyermekes nők közti különbség tükrözi az egész mintán észlelt különbséget (ti. a formális tanulásban a nők eredményesebbek), de ugyanez igaz a gyermektelen férfiak és nők közti eltérésre is. A családos hallgatók eredményességét a gyermekszám sem befolyásolja negatívan, ellenkezőleg: minél több gyermeke van a hallgatónak, annál jobban teljesít a tanulás világában.

Az eredményességi indexszel kapcsolatos elemzéseket a hallgatók saját megítélése is megerősíti. A kérdőívben a válaszadóknak meg kellett jelölniük, hány százalékban érzik magukat motiváltnak, elkötelezettnek a felsőfokú tanulmányaik során. A maximális száz százalékból a legmagasabb értéket a gyermekes nők adták meg (átlag 78%), a gyermeket nem

nevelő nőké 69%. A férfiak közül a gyerekeseké magasabb (59%, szemben a gyerektelenek 50%-ával).

A főbb motiváló tényezők összehasonlítása is jellegzetes különbségeket jelez. A környezetének példát mutatató gyermekes nők számára fontos motívum a környezetnek való bizonyítás, valamint a büszkeségérzet. Ez a csoport szignifikánsan a legelkötelezettebb abban, hogy a tanultakat beépítse személyiségébe, emberi tőkéjébe, szakmaiságába. A gyermeket nem nevelő nők a külső hasznosságot tartják szem előtt, a megfelelő társadalmi státus elérését, a kitűzött cél megvalósítását, jobb jegyek megszerzését, a környezetnek bizonyítást. A gyermektelen férfiak a kedvező társadalmi pozíciót tartják leginkább ösztönzőnek, a gyermekesek erősen célorientáltak.

2. ábra Tanulmányi eredményesség nem és utódok szerint, százalék

*** sign.=0,000

Adatbázis: LeaRn kutatás 2013

Összegzés

A családi háttér és a szakmai előrehaladás összefüggéseit három különböző életkori szakaszban igyekeztünk megvizsgálni. A gyermek és ifjúkori életkorban a szocio-ökonómiai státusznak igen meghatározó szerepe van a tanulási eredményességben. A regionális kutatás adatait tekintve megjelent a magasan kvalifikált szülőkkel rendelkező, városi gyermekek túlsúlya az eredményes tanulók között. Gyengébb összefüggésben, de számított az anyagi háttér, a család nagysága és a szülők gazdasági aktivitása is. Fontos eredmény azonban, hogy a szülők kvalifikáltságából és a település típusából származó hátrányokat az ép családi szerkezet kompenzálni képes. Hasonlóan lényegi eredmény, hogy az eredményes tanulók jellemzően teljes családból érkeznek. Természetesen az adatbázis nagysága, a lekérdezés térbeli lehatároltsága miatt nem vonhatunk le egyértelmű következtetéseket, nem általánosíthatjuk eredményeinket, de mindenképpen jelzésértékű a családi struktúra befolyása.

A felsőoktatás levelezős képzéseiben tanuló nők és férfiak között végzett vizsgálataink több figyelemre méltó eredményhez vezettek. A kisgyermeket nevelők szakmai útjába a gazdaságilag inaktív és aktív időszakban nyerhettünk bepillantást. A munkavállalást is elősegítő önképzés akkor volt igazán eredményes, ha a kismamák mögött stabil, támogató családi háttér állt, elsősorban a férj, másodsorban a kisgyermeket nevelő pár szülei.

A család és a tanulás összehangolását, a tanulmányok sikeres elvégzését ebben a speciális élethelyzetben a család biztosította, közvetett módon elősegítve ezzel a munkába történő sikeres visszatérést is. Természetesen a sokrétű elemzés számos egyéb összefüggésre is felhívta a figyelmet, például a családi háttér támogatásának mértéke és a demográfiai háttérváltozók kapcsolatot mutattak, de meghatározó volt az is, a megkérdezett hallgatónak volt-e korábban felsőoktatási tapasztalata. A család szerepe azonban megkérdőjelezhetetlennek bizonyult ebben az életszakaszban.

A harmadik vizsgálatban a család és a tanulás összehangolásának problematikája a munkavégzéssel bővült. A hallgatói eredményességet és integrációt vizsgáló kutatásban a család mellett tanulók sikeresebbnek bizonyultak, ami alapján feltételezzük, hogy a gyermeknevelés és gyermekgondozással együtt olyan tudásra és kompetenciákra tesznek szert a férfiak és nők egyaránt, amelyek kiválóan alkalmazhatók az önképzésben, és vélhetően a fizetett munkavégzésben is.

Összességében elmondhatjuk tehát, hogy a szakmai életpálya egészében meghatározó a családi háttér szerepe. A gyermek és ifjú korban még meghatározó származási család befolyása a későbbi életkorokban csökkeni kezd, szerepét fokozatosan átveszi a prokreációs család. Mindkét típus esetében bebizonyosodott azonban, hogy a család az egyéni életekben a támogató funkcióját akkor tudja leginkább megvalósítani, ha stabil és minőségi kapcsolatok biztosítják a családi hátteret. A kutatási eredmények egybehangzó üzenete, hogy a család lényeges szerepet tölt be az egyének szakmai életútjában. Ez azonban nem korlátozódik le az egyéni karrierépítésre, hiszen a munka – magánélet egyensúlya kedvezően hat vissza a családi légkörre, a család minden tagjának személyes és szakmai boldogulására.

Felhasznált irodalom

Acs, Gregory 2007. Can We Promote Child WEll-Being by Promoting Marrige? Journal of Marriage and Family Vol. 69, No. 5. 1326-1344.

Berg, Geesje van den – Mamhute, Rosemary 2013. Socio-educational Challenges of Pregnant Studentsand Student Mothers. Anthrop logist 15. 3. 305 – 311.

Blaskó Zsuzsa 2008. Az anya korai munkavállalásának hatásai a gyermek pszichés fejlődésére. *Demográfia* 51. évf. 2-3. 259-281.

Buda Béla 1985. *Női szerep – női szocializáció – női identitás*. In: Koncz Katalin (szerk.) Nők és férfiak. Hiedelmek és tények, Kossuth, Budapest.

Buda Béla 1998. Empátia… a beleélés lélektana. Budapest, Ego School.

Bourdieu, Pierre 1978. *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése.* Budapest, Gondolat.

Boudon, Raymond 1998. *Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban.* In: Halász Gábor-Lannert Judit: Oktatási rendszerek elmélete. Budapest, Okker Kiadó. 406-417.

Brown, Susan L. 2006. Family Structure Transitions and Adolescent Well-Being. Demography, Vol. 43. No. 3. 447-461.

Coleman, James S. 1974. *Iskolai teljesítmény és versenystruktúra* In: Ferge Zsuzsa-Háber Judit(szerk.): Az iskola szociológiai problémái. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 377-397.

Croll, Paul 2004. Families, Social Capital and Educational Outcomes. *British Journal of Educational Studies* Vol. 52, No. 4. 390–416.

Engler Ágnes 2011. Kisgyermekes nők a felsőoktatásban. Budapest, Gondolat.

Engler Ágnes 2015. A család szerepe az eredményes életpálya kialakításában. *Kapocs* XIV. évf.2. sz. 29-38.

Földvári Mónika – Tomposné Hakkel Tünde (szerk.) 2016. Riport a családokról. Budapest, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet - L'Harmattan Kiadó.

Goldin, Claudia 2006. The quite revolution that transformed women's employment, education and family. *American Economic Review* 96, 2006, 1-21.

Farkas Péter 2006. A szeretet közössége: a családszociológia alapjai. Budapest, L'Harmattan.

Forray R. Katalin – Kozma Tamás (2009): Felnőttek a felsőoktatásban. In: Zrinszky László (szerk.): A megújuló felnőttképzés. Tanulmányok a neveléstudományok köréből. Gondolat, Budapest. 99-107.

Frey Mária 2003. *A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai.* In: Lenkei Gábor (szerk.): Demográfia, foglalkoztatás, női munkavállalás. Budapest, Stratek. 111-137.

Hakim, Catherine 2006. Women, careers, and work-life preferences. *British Journal of Guidance & Counselling*, Vol. 34, No. 3, August 2006.

Harcsa István 2014. Családi kohézió – A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermekes családokban élők időfelhasználása. KSH Műhelytanulmányok 5. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

Kasworm, Carol 1990. Adult Undergraduates in Higher Education: A Review of past Research Perspectives. *Review of Educational Research*. Vol. 60. No.3. 345-372.

Kelley, Douglas L. – Sequeira, Debra L. 1997. Understanding Family Functioning in a Changing America. *Communication Studies* Vol 48. No. 2. 93-109.

Komlósi Piroska (szerk.) 2014. Felkészítés a családi életre és a kapcsolati kultúrára. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

Koncz Katalin 2004. A nők munkaerő-piaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 82. évf. 2004/12. 1092-1106.

Koncz Katalin 2006. Női karrieresélyek, karriertípusok s karrierjellemzők. *Munkaügyi Szemle*, 50. évf. 2006/9. 28-35.

Kopp Mária – Skrabski Árpád 2000. Pszichoszociális tényezők és egészségi állapot. Demográfia 2-3. 252-258.

Kopp Mária 2010. A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. Mentálhigiéne és Pszichoszomatika, 4. 243-254.

Kozma T. (1999). Bevezetés a nevelésszociológiába. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Makay Zsuzsanna - Blaskó Zsuzsa 2012. Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai Portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest. 45-57.

Mérei Fernec – V. Binét Ágnes 1971. *Gyermeklélektan*. Budapest, Gondolat.

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) 2002. Népesség – értékek – vélemények. KSH, NKI, Budapest.

Pusztai Gabriella 2004. Iskola és közösség: felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Budapest, Gondolat.

Richardson, John T. E. - King, Estelle 1998. Adult Students in Higher Education: Burden or Boon? *The Journal of Higher Education*, Vol. 69, No. 1. 65-88.

Róbert Péter 2001. *Társadalmi mobilitás. Tények és vélemények tükrében*. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság-Századvég Kiadó.

Róbert Péter 2004. „Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban". In: Társadalmi riport 2004, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest, TÁRKI. 193–205.

Robert, Peter - Saar, Ellu 2012. Learning and Working: The Impact of the 'Duble Status Position' on the Labour Market Entry Process of Graduates in CEE Countires. *European Sociological Review* Vol. 28. No. 6. 724-754.

Schuetze, Hans G.-Slowey, Maria (ed.) 2000. *Higher education and lifelong learners*. London and New York, Routledge-Falmer.

Spéder Zsolt 2003. *Gyermeket vállalalni – új strukturális körülmények között*. In: Uő. (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában*. Budapest, KSH-NKI, Századvég, 2003. 87-112.

Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László 2002. Ifjúság 2000. Tanulmányok. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.

Szemerszki Mariann 2015. Tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői. In: Uő. szerk. Eredményesség az oktatásban. Budapest, OFI. 52-88.

Ternovszky Ferenc 2012. Női foglalkoztatás és karrier. *Munkaügyi szemle* 56. 4. 4-6.

Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva 2005. Neveléslélektan. Budapest, Osiris Kiadó.

Vaskovics László (2000): A posztadoleszcencia szociológia elmélete. Szociológiai Szemle, 4. 3-20.

Vandeleur, Calorine L. –Jeanpretre, Nicolas – M. Perrez, Meinrad – Schoebi, Dominik 2009. Cohesion, Satisfaction with Family Bonds, and Emotional Well-Being in Families with Adolescents. *Journal of Marriage and Family* Vol. 71, No. 5, 1205–1219.